

Bogumiła Krawiec

ORCID 0000-0002-8717-7647

*Instytut Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
Katedra Psychologii Rozwojowej*

**(NIE)AUTENTYCZNE OBRAZY SIEBIE
W RELACJACH ROMANTYCZNYCH
U WSPÓŁCZESNYCH
MŁODYCH DOROSŁYCH**

Streszczenie

W artykule podjęto zagadnienie autentyczności w relacjach romantycznych. Próbowano odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób młodzi dorośli wyrażają siebie w relacjach romantycznych. Zastosowano w tym celu autorski wywiad podążający i kwestionariusz. W celu analizy zebranych danych posłużono się podejściem procesualnym i strategią RTP, które to pozwoliły zbadać indywidualne ścieżki życia każdego z badanych, po czym, za pomocą algorytmu C4.5 wyłonić grupy osób (wariantów) o podobnych charakterystykach. W rezultacie otrzymano pięć wariantów męskich i sześć wariantów kobiecych, które interpretowano na osi „autentyczność-nieautentyczność”. Wyniki pozwoliły także zobrazować wewnętrzne zróżnicowanie na poziomie empirycznym tego, co teorie określają jako autentyczność.

Słowa kluczowe: autentyczność, badania jakościowe, młodzi dorośli, relacja romantyczna, samoujawnianie.

(IN)AUTHENTIC IMAGES OF SELF IN ROMANTIC RELATIONSHIPS IN YOUNG ADULTS TODAY

Abstract

The article addresses the issue of authenticity in romantic relationships. It attempted to answer the question of how young adults express themselves in romantic relationships. A follow-up interview and questionnaire were used for this purpose. In order to analyze the collected data, a processual approach and PTR strategy were used, which made it possible to examine the individual life paths of each respondent, after which, using the C4.5 algorithm, groups of people (variants) with similar characteristics were identified. As a result, five male variants and six female variants were obtained, which were interpreted on the „authenticity-not-authenticity” axis. The results also made it possible to illustrate the internal variation at the empirical level of what theories define as authenticity.

Keywords: authenticity, qualitative research, young adults, romantic relationship, self-disclosure.

Związek jest szczególnie ważną bliską relacją w życiu młodego dorosłego. Choć nie zawsze bywa ona satysfakcjonująca, to właśnie w niej rozwijamy się i zaspokajamy potrzeby, które wcześniej zapewniały nam inne relacje, m.in. w rodzinie pochodzenia czy relacje przyjacielskie. Występująca w związku bliskość i intymność między partnerami pozwalają na wystąpieniu m.in. poczucia bezpieczeństwa, zaufania, wzajemnej troski, a także akceptacji i otwartości na emocje, zdolności do wzajemności i ujawniania siebie oraz wrażliwości na potrzeby i uczucia drugiej osoby¹.

Każdy z partnerów oczekuje od drugiego reakcji na wysyłane sygnały, a wzajemne ich wysyłanie oraz reagowanie na nie okazuje się ważnym czynnikiem trwałości relacji². Jednak tylko niektóre

---

¹ Zob. m.in. W.A. Collins, L. Steinberg, *Adolescent development in interpersonal context*, [w:] *Child and adolescent development*, red. W. Damon, R.M. Lerner, Oxford 2006, s. 551–590. N. Bauminger, R. Finzi-Dottan, S. Chason, D. Har-Even, *Intimacy in adolescent friendship: The roles of attachment, coherence, and self-disclosure*, „Journal of Social and Personal Relationships” 2008, nr 25, s. 409–428.

² Zob. A. Debrot, M. Perrez, W.L. Cook, A.B. Horn, *Deeds Matter: Daily*

sposoby samoujawniania się rozumianego tutaj jako wymiana informacji między partnerami i ich reakcja na nie drugiej strony, wzmacniają relacje interpersonalne, podczas gdy inne je osłabiają³. Wydaje się, że ujawnianie tego, kim się jest, może prowadzić do pojawienia się autentyczności w relacji, która z kolei może prowadzić do zarówno rozwoju osobowego partnerów, jak również wzrostu satysfakcji z samej relacji.

Autentyczność współczesnych młodych dorosłych

Autentyczność można rozumieć na wiele sposobów. Najczęściej określa się ją jako dużą zbieżność między zachowaniami danej osoby a jej „realnym ja”⁴. Oznaczałoby to, że autentyczny jest ten, kto podejmuje aktywności zgodne z tym, kim jest naprawdę, a więc np. z tym, jakie posiada przekonania, pragnienia czy wartości. Brak autentyczności można zdefiniować natomiast jako odwrotność autentyczności, to znaczy taki stan, kiedy zachowania osoby są niezgodne z tym, jaka jest w rzeczywistości.

Badania wskazują na szereg cech podmiotu, które wydają się współwystępować z autentycznością lub wręcz ją wzmacniać. Są to m.in. zwiększony pozytywny afekt, wyższa samoocena, większa satysfakcja z życia, wyższy dobrostan, niższy stres, większa satysfakcja z potrzeb oraz większa zbieżność „realnego ja” z „idealnym ja”⁵. Co więcej, wydaje się, że samoocena i satysfakcja z potrzeb silnie odróżniają autentyczność od nieautentyczności, dając tym samym

---

Enacted Responsiveness and Intimacy in Couples' Daily Lives, „Journal of Family Psychology” 2012, nr 26 (4), s. 617–627.

³ A.N. Zadeh, A.M. Tabrizi, *Study of predicting marriage satisfaction based on emotional intelligence, spiritual intelligence and self-efficiency*, „Asian Journal of Medical and Pharmaceutical Researches” 2014, nr 4 (4), s. 160–166.

⁴ Zob. M.H. Kernis, B.M. Goldman, *A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research*, [w:] *Advances in experimental social psychology*, Vol. 38, red. M.P. Zanna, Cambridge 2006, s. 283–357.

⁵ Zob. A.P. Lenton, M. Bruder, L. Slabu, C. Sedikides, *How does “being real” feel? The experience of state authenticity*, „Journal of Personality” 2013, nr 81, s. 276–279.

podstawę do stwierdzenia, że autentyczność można postrzegać jako całkowicie pozytywne doświadczenie, zaś nieautentyczność jako całkowicie negatywne⁶.

Jednocześnie można się zastanawiać, co obecnie wpływa na kształtowanie się „realnego ja” i „idealnego ja” oraz w jaki sposób ich struktura przekłada się na bycie autentycznym. Jeżeli przyjrzeć się interesującej z punktu widzenia tego artykułu grupie młodych dorosłych, to w literaturze przedmiotu wspomina się m.in. o niestabilności otoczenia, w którym wzrastają i funkcjonują młodzi oraz różnorodności sposobów realizowania przez nich ról społecznych⁷. Ważne może okazać się też to, że obecnie młodzi mogą wybierać z nieograniczonego zbioru potencjalnie możliwych scenariuszy życia, a ich aktywności ukierunkowane są na samorozwój i indywidualizm.

Biorąc pod uwagę powyższe, można zaryzykować stwierdzenie, że autentyczność, nawet jeśli pozytywnie postrzegana, nie jest jednowymiarowa i oczywista dla współczesnego młodego człowieka. Tak samo bowiem podlega wpływom, choć już odmiennym, jak autentyczność poprzednich pokoleń ograniczana m.in. przez sztywne, przypisane społecznie role. Co więcej, wydaje się, że zmiany kulturowe i społeczne wzmagają poczucie konieczności bycia autentycznym, sprawiając, że postawa taka staje się integralnym elementem tożsamości współczesnych młodych dorosłych. Problematyczna okazuje się jednak nie sama idea, lecz wypaczenie jej sensu na przestrzeni ostatnich lat. Obecnie bowiem dużo ważniejsze jest nie tyle wyrażanie tego, kim się naprawdę jest, ale bezkompromisowe pozostawanie w zgodzie z własnymi przekonaniem i wartościami, nawet jeśli nie są one tym, czego potrzebujemy do budowania relacji z innymi ludźmi⁸.

---

⁶ A.P. Lenton, L. Slabu, M. Bruder, C. Sedikides, *Identifying differences in the experience of (in)authenticity: a latent class analysis approach*, „Frontiers in psychology” 2014, nr 5, s. 1–9.

⁷ A. Brzezińska, K. Piotrowski, *Formowanie się tożsamości a poczucie dorosłości i gotowość do tworzenia bliskich związków*, „Czasopismo Psychologiczne” 2010, nr 16 (2), s. 265–274.

⁸ A. Gałkowska, S. Gałkowski, *Dwie autentyczności*, [w:] *Dalej w tę samą stronę: księga jubileuszowa dedykowana profesor Marii Braun-Gałkowskiej*, red. I. Ulfik-Jaworska, A. Gała, Lublin 2012, s. 341–362.

Autentyczność w bliskich relacjach

Literatura przedmiotu wskazuje na powiązanie nastawienia do relacji w ogóle z podejmowanymi względem innych zachowaniami. Osoby nastawione na współdziałanie z innymi posiadają pozytywny obraz świata jako czegoś niezagrażającego. Skutkuje to większym zaufaniem do siebie oraz otwartością na innych. Z kolei osoby, dla których ważne jest poczucie bezpieczeństwa, są mniej chętne do kontaktów z otoczeniem i nawiązywania – potencjalnie zagrażających – relacji. Co więcej, częściej wybierają one zachowania konformistyczne, które są konsekwencją odczuwanego lęku i chęci ucieczki⁹.

Relacje współczesnych młodych dorosłych z jednej strony nie różnią się zanadto od relacji ich rodziców czy dziadków, z drugiej zaś realizowane są w odmienny sposób. Młodzi nadal potrzebują akceptacji i bezpieczeństwa, które mogą otrzymać wraz z wejściem w emocjonalnie bliski związek. Ich relacje charakteryzuje jednak większa indywidualizacja każdego z partnerów. Wiąże się to głównie z brakiem konieczności zależności finansowej i materialnej wewnątrz relacji oraz coraz szerzej akceptowanej różnorodności sposobów realizacji ról partnerki i partnera.

Jednym z głównych mechanizmów, obecnym w każdej relacji z drugim człowiekiem, jest samoujawnianie się, czyli powtarzające się udzielanie informacji drugiej osobie oraz reagowanie w odpowiedzi na jej reakcję. Oczekujemy bowiem reakcji z jego strony na nasze zachowania, a tym samym odpowiedzi na pytanie, czy jesteśmy przez niego akceptowani. Z drugiej strony jesteśmy też gotowi reagować na to, co sami obserwujemy i interpretujemy w odpowiedzi na nasze zachowania. To sprzężenie zwrotne działa jako podstawowy mechanizm pozwalający budować bliskość i zaufanie w relacji¹⁰. Stwarza on jednak okazję do wybierania takich

⁹ P. Hreciński, Z. Uchnast, *Typy charakteru a obraz siebie*, „Roczniki Psychologiczne” 2012, nr 15 (4), s. 95–115.

¹⁰ M. S. Clark, J. Fitness, I. Brissette, *Understanding people's perceptions of relationships is crucial to understanding their emotional lives*, [w:] *Blackwell handbook of social psychology: Interpersonal processes*, red. G. Fletcher, M. Clark, Oxford 2001, s. 253–278.

zachowań, które potencjalnie mogą być odebrane w bardziej pozytywny sposób. W rezultacie to, co miało pomagać budować relacje poprzez możliwość poznania siebie nawzajem, może prowadzić do zafałszowywania obrazu partnerów, czy też ich motywacji do bycia w relacji. Potrzeba bycia akceptowanym staje się więc silniejsza niż potrzeba bliskości, gdyż jednocześnie daje – tymczasowe najczęściej – poczucie bezpieczeństwa.

Co więcej, sposób funkcjonowania współczesnych młodych dorosłych w relacjach wydaje się zależny od ich poziomu rozwoju osobowego. Jak bowiem zauważa Erikson, „młody człowiek, który nie jest pewien swojej tożsamości, unika intymności interpersonalnej”¹¹. Ponadto, osoba, która jest autentyczna, jest świadoma siebie – w tym swojej wieloaspektowej i niespójnej natury. Zdawanie sobie sprawy ze złożoności tego, kim się jest, pozwala stworzyć bardziej spójne „ja”¹².

Można więc przypuszczać, że ciągle unikanie odsłaniania się przed drugą osobą, a więc podejmowanie zachowań ukrywających moje „realne ja”, będzie strategią ochrony siebie lub sposobem osiągnięcia własnego celu. W obu przypadkach możemy mieć do czynienia z instrumentalizacją relacji. Dążąc bowiem do ochrony siebie, traktujemy drugą osobę jako kogoś, kogo niereagowanie ze względu na brak udzielonej mu przez nas informacji o sobie ma zagwarantować nam poczucie bezpieczeństwa. Manipulacja zaś pozwala nam ukierunkować reakcje drugiej osoby na realizację naszego celu, nawet kosztem ukrywania przed nią „realnego ja” i pozbawiania się możliwości rozwoju relacji¹³.

Autentyczność zapewniałaby zatem ciągłość prawidłowego wysyłania, odbierania i interpretacji sygnałów przez obie strony. Brak autentyczności, w myśl powiedzenia, że „kłamstwo ma krótkie nogi” prowadziłoby do nieporozumień w komunikacji poprzez brak spójnego obrazu danej osoby i wysyłanych przez nią sygnałów, to zaś do braku satysfakcji i obniżonego poziomu funkcjonowania w relacji¹⁴.

¹¹ E.H. Erikson, *Tożsamość a cykl życia*, przeł. M. Żywicki, Poznań 2004, s. 91.

¹² M.H. Kernis, B.M. Goldman, *A multicomponent conceptualization of authenticity...*

¹³ Por. A. Gałkowska, S. Gałkowski, *Dwie autentyczności*.

¹⁴ R.M. Mirecki, J.L. Chou, M. Elliott, C.M. Schneider, *What factors influence marital satisfaction? Differences between first and second marriages*, „Journal of

Metodologia

Celem podjętych badań była rekonstrukcja i analiza tego, w jaki sposób młodzi dorośli wyrażają siebie w relacjach romantycznych. Chcąc odpowiedzieć na pytanie o wyrażanie siebie w związkach, należy w pierwszej kolejności zapytać o aktualną strukturę życia badanych (m.in. o cechy osobowościowe, specyfikę relacji z bliskimi oraz poziom aktywności, w tym tych w obrębie poszczególnych bliskich relacji), uzupełnioną o obraz jego dotychczasowego przebiegu i przewidywania dotyczące przyszłości. W związku z tym można postawić szereg pytań szczegółowych: Jak wyglądają i jakim zmianom podlegają związki współczesnych młodych dorosłych? Co okazuje się ważne w trakcie trwania relacji romantycznej? Jakie potrzeby są w niej zaspokajane, a jakie podlegają deprywacji? W jaki sposób młodzi dorośli radzą sobie z konieczną w bliskiej relacji konfrontacją z poglądami, potrzebami i emocjami partnera? Ze względu na eksploracyjny charakter badania nie zdecydowano się na postawienie hipotez.

W badaniu wzięły udział 316 osoby: 189 kobiet i 127 mężczyzn w wieku 20–35 lat. Badana grupa była zróżnicowana zarówno pod kątem sytuacji osobistej, w tym pozostawania w relacji, jak również demograficznym. Nie przeszkodziło to w wykonywanych analizach, gdyż dane te stanowiły integralną część stworzonej bazy danych. Badanych rekrutowano za pomocą metody kuli śnieżnej.

Dane idiograficzne zostały pozyskane dzięki wywiadowi podążającemu i kwestionariuszowi. Metody te zostały opracowane na użytek przedstawionych w artykule badań¹⁵. Aby osiągnąć zamierzony cel – pozyskanie jak największej liczby potencjalnie ważnych danych – stworzono swoistego rodzaju mapę zagadnień, które uznano za istotne na etapie planowania badania. Mapa ta zawierała zarówno pytania dotyczące kwestii obecnych w literaturze przedmiotu traktujących o badanym zjawisku, jak i mniej szczegó-

---

Divorce & Remarriage” 2013, nr 54 (1), s. 78–93. A.N. Zadeh, A.M. Tabrizi, *Study of predicting marriage satisfaction...*

¹⁵ E. Rzechowska, B. Krawiec, *Młodzi dorośli: ścieżki życia w kontekście przemian* (2016, materiał niepublikowany).

łowych zagadnień, które pozwoliły uspoźnić ścieżki życia każdego z badanych (zob. rys. 1).

Rysunek 1. Uproszczony schemat wywiadu podążającego.

I. CHARAKTERYSTYKA OSOBY
Charakterystyki ogólne – opis siebie w kontekście zainteresowań, motywów działań, dążeń, planów, etc.
Znajomi i przyjaciele
Kobiecość – męskość – atrakcyjność
II. RODZINA
Związki
obecny: powody utrzymywania relacji, okoliczności wyboru partnera, ważne elementy związku
wcześniejsze: powody wyboru partnera, powody wchodzenia w związek/zakończenia relacji, ważne elementy związku, doświadczenia z przeszłości
Rodzice
relacje teraz: charakterystyka relacji, wzajemna pomoc
relacje kiedyś: charakterystyka relacji, reguły, oczekiwania i wymagania, pomoc, rodzice – autorytety i wzory
Dzieci
macierzyństwo/ojcostwo: decyzja o zostaniu matką/ojcem, obawy i trudności, ocena macierzyństwa i ojcostwa
wychowanie: plany i oczekiwania, styl wychowania
III. ROLE
Role rodzinne i partnerskie
wiedza o rolach: definiowanie roli, stereotypy
realizacja ról: sposoby realizacji, Ja w rolach, transformacja realizowania ról w czasie
przemiany socjokulturowe – wpływ na definiowanie i realizację ról
IV. SPOŁECZEŃSTWO
Praca
wybór zawodu: wybór, konsekwencje
kieriera: przebieg, sukcesy/porażki, ocena
godzenie ról: rodzinne/partnerskie vs zawodowe, społeczne/towarzyskie vs zawodowe
Znajomi
ja vs znajomi: wybór kręgu znajomych i przyjaciół, kontakty, znaczenie
znajomi vs rodzina – godzenie ról
V. KONTEKST SPOŁECZNY
Realne vs wirtualne
realne: relacje, Ja zewnętrzne
wirtualne: relacje, Ja wewnętrzne
Publiczne vs prywatne
dzielenie się informacjami: rodzaj informacji, sposób ich przekazywania, funkcja dzielenia się informacjami
pozyskiwanie informacji: rodzaj informacji, sposób ich pozyskiwania, funkcja zdobywania informacji

Źródło: opracowanie własne¹⁶

Wywiady były przeprowadzane indywidualnie, a każdy z nich trwał ok. 2–3 godzin. Badanie odbywało się w miejscu wskazanym przez badanego i było nagrywane za jego zgodą (badany mógł też wycofać się z badania w każdym momencie). Zebrane w ten sposób dane były anonimizowane za pomocą kodów cyfrowo-literowych.

W badaniu przyjęto podejście procesualne stanowiące podstawę dla strategii Rekonstrukcji Transformacji Procesu (Strategia

¹⁶ Opracowano na podstawie: E. Rzechowska, B. Krawiec, *Młodzi dorośli: ścieżki życia w kontekście przemian*.

RTP)¹⁷. Strategia ta umożliwia zbadanie zjawiska w przypadku niepełnej wiedzy na jego temat oraz przy pominięciu stawiania dotyczących go hipotez. Tym samym koncentruje się na empirycznej rekonstrukcji zjawiska, uwzględniając jego wewnętrzną różnorodność i pozwala na analizę zebranych danych na dwóch poziomach: (1) analiza pojedynczych przypadków i (2) analiza zbioru przypadków (zob. rys. 2).

Rysunek 2. Schemat analizy danych: Strategia PTR

Źródło: opracowanie własne¹⁸

Analiza na pierwszym poziomie pozwala na poziomie drugim formułować uogólnienia, te zaś mogą stanowić podstawę budowania wielowariantowego modelu zjawiska. Model ten ma odzwierciedlać wewnętrzną różnorodność i skomplikowanie badanego zjawiska¹⁹.

Poziom pierwszy analizy (analiza pojedynczych przypadków) koncentruje się na odkryciu indywidualnych przebiegów badanego zjawiska i pozwala odpowiedzieć na pytanie „W jaki sposób badane zjawisko przebiega u każdej z badanych osób?”. Na tym

¹⁷ E. Rzechowska, A. Szymańska, *Wykorzystanie strategii Rekonstrukcji Transformacji Procesu do budowy skali psychologicznej*, [w:] *Diagnozowanie – wyzwania i konteksty*, red. W.J. Paluchowski, Toruń 2017, s. 31–58.

¹⁸ Opracowano na podstawie: E. Rzechowska, *On the nature of qualitative research in process transformations: the changing man in the changing world*, [w:] *Integrated Science: Science without borders. Vol. 1*, red. N. Rezaei, Cham 2021, s. 59–77.

¹⁹ Zob. Tamże.

poziomie badacz: (1) precyzyjnie rekonstruuje każdą z wypowiedzi; (2) dokonuje wstępnej analizy, porządkując i strukturalizując pozyskane dane; (3) ujednotolica zapis poszczególnych ścieżek życiowych poprzez ich rekodowanie za pomocą empirycznie wypracowanych siatek kategorii. Poszczególne zbiory danych stanowią podstawę do stworzenia zbiorczej bazy danych dla 316 osób opisanych za pomocą 204 atrybutów, odpowiadających cechom badanych, podejmowanym przez nich aktywnościom i kontekstom tych aktywności.

Poziom drugi (analiza zbioru przypadków) koncentruje się na budowie hipotetycznego modelu zjawiska. Na tym poziomie analiz badacz: (1) za pomocą algorytmu C4.5 Quinlana dokonuje selekcji zbioru przypadków o wspólnych charakterystykach²⁰; (2) analizuje gałęzie drzewa decyzyjnego, co pozwala mu w dalszej kolejności rekonstruować cząstkowe modele zjawiska (warianty)²¹ oraz (3) rekonstruować hipotetyczny model odzwierciedlający spektrum stanów badanego zjawiska.

Wyniki

W wyniku analiz uzyskano pięć wariantów męskich i sześć wariantów kobiecych. Ich charakterystyki, skrócone do najważniejszych elementów ze względu na omawiany temat, umieszczono poniżej w formie tabel.

Konstrukcja poniższych tabel zawiera trzy grupy informacji: (1) opis wariantu pod kątem sytuacji życiowej osób, które się w nim znalazły, (2) deklaracji badanych na temat siebie i związku (tzn. wszystko to, co usłyszał w trakcie wywiadu badający), (3) informacje wywnioskowane na podstawie całości wywiadu (w tym jego spójności wewnętrznej)²².

²⁰ J.R. Quinlan, *C4.5: Programs for Machine Learning*. Burlington 1993.

²¹ Algorytm C4.5 Quinlana jest jedną z metod symbolicznej klasyfikacji danych (*data mining methods*), która znajduje zastosowanie w badaniu dużych zbiorów danych oraz badaniu nowych prawidłowości, które do tej pory nie były brane pod uwagę w badaniu danego zjawiska.

²² Choć nie da się jednoznacznie stwierdzić prawdziwości uzyskanych danych, to z dużą dozą prawdopodobieństwa można określić ich dopasowanie

Tabela 1. Zestawienie wariantów męskich z uwzględnieniem występujących w nich elementów autentyczności i nieautentyczności w relacji romantycznej

	Charakterystyka badanych	Związek	
		Badani twierdzą, że:	Badający stwierdza, że:
M₁	<ul style="list-style-type: none"> - 26–31 lat, są w związku niesformalizowanym lub sformalizowanym, mieszkają z partnerką, jedynacy - w domu rodzinnym obowiązywały surowe zasady przy jednoczesnym dużym wsparciu ze strony (starszych) rodziców - okres nastoletni nacechowany był testowaniem granic, a okres studiów samodzielnością 	<ul style="list-style-type: none"> - związek powinien opierać się na przyjaźni - w związku należy sobie ufać - twierdzą, że związek należy naprawiać „zanim będzie za późno” 	<ul style="list-style-type: none"> - związek badanych oparty jest na przyjaźni - w związku badanych występuje bliskość, nie tylko fizyczna, ale przede wszystkim emocjonalna - partnerzy dbają o siebie nawzajem i naprawiają relację na każdym etapie jej trwania - badani dążą do bliskości i intymności - partnerzy posiadają wspólne plany
M₂	<ul style="list-style-type: none"> - 22–27 lat, są w związku niesformalizowanym lub sformalizowanym, mieszkają z partnerką, posiadają rodzeństwo - w okresie dzieciństwa i adolescencji doświadczali wsparcia rodziców oraz obserwowali pozytywne wzorce relacji 	<ul style="list-style-type: none"> - w związku ważne jest dla nich porozumienie i dążenie do kompromisu - partnerka jest ich przyjaciółką/kumplem - obecna partnerka jest przeciwieństwem poprzednich – „ostoją” po doświadczeniach z młodości (jest ciepła, uczynna, radosna) 	<ul style="list-style-type: none"> - badani dążą do kompromisu w sytuacjach konfliktu - partnerka jest przyjaciółką, kumplem, kimś, z kim można zawsze porozmawiać, poczuć się swobodnie, zawsze iść na kompromis - w związku występuje zbieżność zainteresowań i wspólne aktywności

do obrazu osoby badanej i np. jej relacji. Innymi słowy, można określić spójność wszystkich deklaracji na temat badanego i jego życia. Pozwala to na określenie, które elementy tegoż obrazu nie pasują do reszty (stoją w sprzeczności z innymi faktami lub deklaracjami) a które go uzupełniają.

M₂	<ul style="list-style-type: none"> - we wczesną dorosłość wchodzili z licznymi – pozytywnymi i negatywnymi – doświadczeniami w relacjach preintymnych 	<ul style="list-style-type: none"> - wspólne aktywności i zainteresowania są dla nich ważne 	<ul style="list-style-type: none"> - partnerka postrzegana jest jako ta, która spaja związek, daje wytchnienie w codziennych problemach
M₃	<ul style="list-style-type: none"> - 23–30 lat, są w związku niesformalizowanym lub pozostają wolni, nie mieszkają z partnerką, posiadają rodzeństwo - w okresie dzieciństwa i adolescencji doświadczali przemocy fizycznej i/ lub emocjonalnej ze strony rodziców - we wczesnej dorosłości ich związki opierały się na powtarzanym schemacie ucieczki z relacji, w której partnerka nie odpowiadała ich wyobrażeniu 	<ul style="list-style-type: none"> - relacja z partnerką oparta jest na porozumieniu - wybierają partnerki, które są do nich podobne, ale także bardziej spontaniczne i radosne 	<ul style="list-style-type: none"> - w związku występuje odrębność zainteresowań czy poglądów - drobne różnice w funkcjonowaniu prowadzą do zerwania relacji - relacja oparta na akceptowaniu podobieństw i nieakceptowaniu różnic
M₄	<ul style="list-style-type: none"> - 23–35 lat, są wolni lub w związku niesformalizowanym, nie mieszkają z partnerką, jedynacy - okres dzieciństwa i adolescencji nacechowany brakiem kontaktu z pracującymi rodzicami, - w okresie wchodzenia w dorosłość brak zainteresowania ze strony rodziców podejmowanymi aktywnościami 	<ul style="list-style-type: none"> - pozytywnie oceniają siebie w roli partnerów: rola ta ich dowartościowuje - okazują wsparcie w związku ze względu na łączącą ich z partnerką relację - w ich związku występuje obustronne zaangażowanie - nie ma i nie było zewnętrznych trudności i czynników sprzyjających wchodzeniu i utrzymaniu relacji 	<ul style="list-style-type: none"> - badani nie dopuszczają innych do sfery prywatnej (nie mają takiej potrzeby lub obawiają się oceny) - badani postrzegają swoją relację przez pryzmat własnych potrzeb - w związkach to partnerka spełnia oczekiwania badanych, którzy nie biorą jej oczekiwań pod uwagę - partnerka nie jest określana jako osoba ważna w związku

M₅	<ul style="list-style-type: none"> - 23–25 lat, są w związku niesformalizowanym lub pozostają wolni, nie mieszkają z partnerką, posiadają brata lub siostrę - w okresie dzieciństwa doświadczyli izolacji od przynajmniej jednego z rodziców (emigracja, separacja) - okres adolescencji i wchodzenie w dorosłość było nacechowane nieumiejętnością odnalezienia się w strukturze rodzinnej (powrót z emigracji, nowy związek rodzica) oraz w grupie rówieśniczej 	<ul style="list-style-type: none"> - związek oparty jest na zrozumieniu przez partnerkę ich potrzeb, głównie potrzeby niezależności - pozytywna ocena siebie w roli partnera 	<ul style="list-style-type: none"> - postrzegają związek przez pryzmat własnej osoby - mają małe wymagania odnośnie do siebie w roli partnera - partnerka jest dodatkiem do życia badanych (główne kryterium doboru partnerki to możliwość wspólnej zabawy przy jednoczesnym niestawianiu przez nią wymagań dotyczących związku i samego badanego) - za wszelką cenę chcą być niezależni – każdy związek, w którym czuli się ograniczani, kończył się
----------------------	--	--	---

Tabela 2. Zestawienie wariantów kobiecych z uwzględnieniem występujących w nich elementów autentyczności i nieautentyczności w relacji romantycznej

	Charakterystyka badanych	Związek	
		Badane twierdzą, że:	Badający stwierdza, że:
K₁	<ul style="list-style-type: none"> - 23–37 lat, są w związku niesformalizowanym lub sformalizowanym, jeśli są w związku sformalizowanym, to mieszkają z partnerami, posiadają rodzeństwo 	<ul style="list-style-type: none"> - ważny jest dla nich odbiór przez otoczenie ich relacji - rola partnerki jest istotna w ich życiu - doceniają posiadanie partnera oraz jego samego 	<ul style="list-style-type: none"> - badane nie ujawniają informacji (brak zaufania lub lęk przed oceną) - w związku brakuje przejawów intymności i bliskości - rola partnerki jest istotna w ich życiu - posiadają mieszaną ocenę relacji i partnera

K₁	<ul style="list-style-type: none"> - w okresie dzieciństwa i adolescencji musiały dostosować się do surowych metod wychowawczych jednego z rodziców, - w okresie dorosłości pozostają nadal pod wpływem rodziny pochodzenia, w której upatrują źródła norm i wartości 		
K₂	<ul style="list-style-type: none"> - 21–27 lat, są w związku sformalizowanym lub pozostają wolne, jeśli są w związku, to mieszkają z partnerami, z rodzin wielodzietnych (same siostry) - przez okres dzieciństwa i adolescencji badane funkcjonowały w nieprzepuszczalnych granicach rodziny pochodzenia, gdzie osobą znaczącą była matka - wejście w okres wczesnej dorosłości spowodowało konfrontację z innymi normami i wartościami i utwierdziło badane w przekonaniu o prawidłowości przekazu rodzinnego 	<ul style="list-style-type: none"> - otrzymują wsparcie ze strony partnera - dążą do rozwoju relacji 	<ul style="list-style-type: none"> - następuje odcinanie partnera od informacji o sobie (niezwieranie się mu z problemów, przeżyć, emocji) - badane skupiają się na sobie i swoich problemach - badane pomijają partnera i związek w planach na przyszłość - badane niechętnie udzielają informacji na temat związku i partnera
K₃	<ul style="list-style-type: none"> - 21–29 lat, są w związku niesformalizowanym lub sformalizowanym, mieszkają z partnerem, rodzina wielodzietna (duża 	<ul style="list-style-type: none"> - w ich związku występuje obopólne zaangażowanie - pozytywnie oceniają związek 	<ul style="list-style-type: none"> - sposób wyrażania intymności powiązany jest bezpośrednio z tym, jak wygląda relacja z inną bliską osobą, np. matką

K₃	<p>różnica wieku między badanymi – najmłodsze – a reszta rodzeństwa)</p> <ul style="list-style-type: none"> - w okresie dzieciństwa i adolescencji doświadczanie kontroli ze strony matki przy braku zainteresowania potrzebami emocjonalnymi badanych i delegowanie starszego rodzeństwa do opieki nad młodszym - w okresie dorosłości próbują odizolować się emocjonalnie od matki m.in. poprzez odrzucanie wzorców relacji z rodziny pochodzenia 		<ul style="list-style-type: none"> - ważna z związku jest seksualność (jedyna strefa, do której nie ma wstępu nikt inny prócz partnerów relacji) - czerpią wzorce z otoczenia i mediów (narzucają partnerowi swoją wizję związku) - przekazują obowiązki partnerowi - rola partnerki jest ważna, dowartościowuje
K₄	<ul style="list-style-type: none"> - 23–26 lat, są w związku niesformalizowanym, część z nich mieszka z partnerami, posiada rodzeństwo - w okresie dzieciństwa i adolescencji badane doświadczają konfliktów między rodzicami (wraz z rozwodem rodziców) oraz braku zainteresowania potrzebami badanych, które przejmowały rolę bohatera rodziny - we wczesnej dorosłości badane powielają negatywne wzorce relacyjne obserwowane w rodzinie pochodzenia 	<ul style="list-style-type: none"> - ważna jest relacja i oboje partnerzy - pozytywnie oceniają relację oraz siebie w roli partnerki - otrzymują wsparcie od partnera 	<ul style="list-style-type: none"> - relacja oparta jest na realizowaniu potrzeb i oczekiwań partnerki - partner postrzegany jest jako osoba, która nie może być przyjacielem - wymagania kierowane względem partnera mają pomóc w samo-realizacji partnerki - ważna jest głównie sfera seksualna

K₅	<ul style="list-style-type: none"> - 22–28 lat, są w związku niesformalizowanym lub sformalizowanym, mieszkają z partnerem, posiadają rodzeństwo - w okresie dzieciństwa i adolescencji doświadczały warunkowego zainteresowania ze strony pracujących rodziców, obserwując jednocześnie ukrywanie przed dziećmi i otoczeniem problemów w związku - w czasie wejścia w dorosłość badane skupiają się na powieleniu obserwowanego w rodzinie pochodzenia „idealnego” obrazu związku 	<ul style="list-style-type: none"> - w związku występuje zaufanie i brak tajemnic - partnerzy wspierają się wzajemnie i dbają o siebie nawzajem - ważne są dla nich wspólne aktywności - interesują się problemami i emocjami partnera 	<ul style="list-style-type: none"> - egzekwują od partnera spełnianie ich oczekiwań (obrażają się, zaniżają swoje kompetencje) - wybiórczo ujawniają informację partnerowi (lęk przed oceną) - wspierają partnera - dbają o partnera i relację - podejmują wspólne aktywności
K₆	<ul style="list-style-type: none"> - 21–31 lat, są w związku niesformalizowanym lub sformalizowanym, część z nich mieszka z partnerem, posiadają rodzeństwo - okres dzieciństwa i adolescencji naznaczony ograniczaniem kontaktów z rówieśnikami (nieprzepuszczalne granice rodziny pochodzenia) i podejrzliwością w stosunku do innych osób 	<ul style="list-style-type: none"> - w związku występuje zaufanie i brak tajemnic - partnerzy wspierają się w każdej sytuacji - ważne są wspólne aktywności - dbają o partnera i interesują się jego problemami i emocjami 	<ul style="list-style-type: none"> - ujawniają informacje w ograniczonym zakresie (tylko te, które są przydatne) - wspólne aktywności podejmują adekwatnie do wyobrażeń badanych o związku - występuje brak realnego wsparcia za strony badanych w trudnych sytuacjach - manipulują partnerem, by realizował ich własną wizję związku

K₆	– we wczesnej dorosłości badane po raz pierwszy wchodzą w związki, dysponując nastoletnim wyobrażeniem relacji romantycznych		
----------------------	--	--	--

Zarówno wyniki kobiet, jak i mężczyzn sugerują występowanie różnego rodzaju kombinacji zachowań autentycznych i będących wynikiem kreowania własnego wizerunku. W zależności od elementów występujących w danym wariantcie możemy uporządkować te warianty na osi autentyczne-nieautentyczne. Położenie bliżej krańca „autentyczne” oznaczać będzie funkcjonowanie badanych w sposób sugerujący chęć pokazywania realnego obrazu własnej osoby. Bycie bliżej krańca „nieautentyczne” świadczyć może o ukierunkowaniu działań badanych na stworzenie takiego wizerunku własnej osoby, by móc wpasować się w normy oczekiwane przez otoczenie i partnerów danej relacji. Pozostawanie najbliższej środka związane jest ze stosowaniem różnorodnych strategii funkcjonowania w relacjach, zarówno tych opartych na autentyczności, jak również kreowaniu.

Kluczowym elementem opisu wariantów jest autokreacja dokonywana przez badanych w trakcie samego wywiadu. Kreowanie obrazu siebie następowało:

1. bezpośrednio poprzez celowe ujawnianie prawdziwych informacji o sobie lub podawanie fałszywych informacji mających za zadanie stworzyć nowy obraz badanego,
2. pośrednio poprzez reagowanie na badanie – m.in. emocje, ujawnianie postaw i zachowań względem badanej treści.

Wyniki pozwoliły także opisać różne sposoby bycia autentycznym lub odchodzenia od autentyczności w relacjach romantycznych. Koncentrują się one wokół: (1) spójności zachowań z chęcią ujawnienia „realnego ja”, czego konsekwencją jest autentyczność oraz (2) spójności zachowań z chęcią nieujawniania „realnego ja”,

czego konsekwencją jest brak autentyczności powiązany z zachowaniami manipulacyjnymi. Poniżej przedstawiono cztery sposoby bycia autentycznym lub bycia nieautentycznym z uwzględnieniem powyższego podziału:

1. spójności zachowań z chęcią ujawniania „realnego ja”, czego konsekwencją jest autentyczność:
  - bycie autentycznym przy jednoczesnej świadomości swojej autentyczności (warianty K_1 oraz M_1),
  - bycie autentycznym tylko w niektórych obszarach funkcjonowania związku, m.in. w tych, w których badani czuli się akceptowani i zrozumiani (warianty K_2 oraz M_2),
2. spójności zachowań z chęcią nieujawniania „realnego ja”, czego konsekwencją jest brak autentyczności w związku powiązany z zachowaniami manipulacyjnymi:
  - brak autentyczności zastąpiony autokreacją mającą na celu zapewnienie akceptacji dla własnych potrzeb i zachowań w związku (warianty K_3 – K_4 oraz M_3),
  - brak autentyczności zastąpiony autokreacją mającą na celu ochronę siebie i zapewnienie sobie poczucia bezpieczeństwa (warianty K_5 – K_6 oraz M_4 – M_5).

Wydaje się zatem, że wyniki wskazują nie tylko występowanie lub niewystępowanie autentyczności, ale także motywacje do bycia autentycznym lub nieautentycznym oraz wewnętrzną różnorodność autentyczności lub jej braku.

Dyskusja wyników

Uzyskane wyniki sugerują występowanie w różnych kombinacjach zarówno spójności między zachowaniami a „realnym ja”, jak również niespójności. Wydaje się, że badani podejmują różne aktywności ze względu na motywację do rozwoju (warianty K_1 – K_2 oraz M_1 – M_2) lub do zdobycia poczucia bezpieczeństwa (warianty K_3 – K_6 oraz M_3 – M_5)²³. W pierwszym przypadku mamy do czynienia

²³ A.N. Zadeh, A.M. Tabrizi, *Study of predicting marriage satisfaction...*

z osobami, które są zdecydowanie bardziej świadome własnej hierarchii potrzeb oraz posiadanych wartości. Jednocześnie mają bardziej pozytywny stosunek do otoczenia, które nawet jeśli wydaje się czasami zagrażające, to nie na tyle, by zrezygnować z bycia sobą w relacji romantycznej²⁴. Wyróżniający okazuje się także pozytywny stosunek do własnej osoby i akceptacja swojego „realnego ja”²⁵. Taka charakterystyka może wpływać zarówno ze stabilnego środowiska, w którym osoby te dorastały, jak i z predyspozycji (np. otwartość i refleksyjność), które posiadają niezależnie od czynników zewnętrznych takich jak np. wychowanie.

Druga grupa osób (warianty K_3 – K_6 oraz M_3 – M_5) charakteryzuje się przede wszystkim brakiem poczucia bezpieczeństwa w relacjach oraz subiektywnym poczuciu bycia nieakceptowanym przez otoczenie, co w rezultacie skutkuje zamknięciem na kontakty z innymi osobami²⁶. Jeśli jednak te kontakty występują, to badani podejmują w nich głównie zachowania konformistyczne lub manipulacyjne²⁷. Relacje romantyczne są w tym przypadku szczególnie narażone na manipulacje, gdyż stanowią dla badanych wyzwanie (konieczność konfrontowania się z drugą osobą, ujawniania siebie i budowania na tej podstawie relacji). To właśnie w nich badani próbują ukryć realne lub jedynie subiektywnie postrzegane braki w kompetencjach relacyjnych za pomocą manipulowania obrazem siebie, a tym samym reakcją partnera. Potrzeba ochrony siebie, która wybija się w tym przypadku na pierwszy plan, ma swoje początki w deprivacji potrzeb na różnych etapach rozwoju, zarówno w domu rodzinnym, jak i w grupie rówieśniczej. Ukształtowana w ten sposób niska samoocena i poczucie niezadowolenia z siebie może stanowić podstawę do podejmowania zachowań, które, choć zgodne z „realnym ja”, nie prowadzą ani do rozwoju osobowego w związku, ani do rozwoju samej relacji romantycznej²⁸.

²⁴ P. Hreciński, Z. Uchnast, *Typy charakteru a obraz siebie*.

²⁵ A.P. Lenton, M. Bruder, L. Slabu, C. Sedikides, *How does “being real” feel?*

²⁶ P. Hreciński, Z. Uchnast, *Typy charakteru a obraz siebie*.

²⁷ Tamże. A. Gałkowska, S. Gałkowski, *Dwie autentyczności*.

²⁸ A.P. Lenton, L. Slabu, M. Bruder, C. Sedikides, *Identifying differences...*

Zakończenie

W artykule próbowano odpowiedzieć na pytanie w jaki sposób młodzi dorośli wyrażają siebie w relacjach romantycznych. Na podstawie uzyskanych danych udało się określić, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni przyjmują dwie główne postawy w związku: (1) są autentyczni, co jest wynikiem spójności zachowań z chęcią ujawniania „realnego ja” oraz (2) są nieautentyczni, gdyż ich zachowania są spójne z brakiem chęci do ujawniania „realnego ja”. Przyjęcie tych dwóch postaw powoduje szereg następstw dla samej relacji romantycznej, od jej rozwoju (pierwsza postawa) po występowanie manipulowania w jej obrębie i jej rozpad (druga postawa).

Temat autentyczności w relacjach romantycznych oczekuje rzecz jasna na pogłębienie, zwłaszcza biorąc pod uwagę nasilenie wspomnianych wcześniej zjawisk, takich jak indywidualizacja i odchodzenie od narzucanych ról społecznych. Można się spodziewać, że zjawiska te będą okazją do rozwoju dla osób posiadających wystarczające zasoby, a jednocześnie bodźcem do autokreacji dla tych, którzy są ich pozbawieni.

Bibliografia

- Bauminger N., Finzi-Dottan R., Chason S., Har-Even D., *Intimacy in adolescent friendship: The roles of attachment, coherence, and self-disclosure*, „Journal of Social and Personal Relationships” 2008, nr 25, s. 409–428.
- Brzezińska A., Piotrowski K., *Formowanie się tożsamości a poczucie dorosłości i gotowość do tworzenia bliskich związków*, „Czasopismo Psychologiczne” 2010, nr 16 (2), s. 265–274.
- Clark M.S., Fitness J., Brissette I., *Understanding people’s perceptions of relationships is crucial to understanding their emotional lives*, [w:] *Blackwell handbook of social psychology: Interpersonal processes*. red. G. Fletcher, M. Clark, Oxford 2001, s. 253–278.
- Collins W.A., Steinberg L., *Adolescent development in interpersonal context*, [w:] *Child and adolescent development*, red. W. Damon, R.M. Lerner, Oxford 2006, s. 551–590.

- Debrot A., Perrez M., Cook W.L., Horn A.B., *Deeds Matter: Daily Enacted Responsiveness and Intimacy in Couples' Daily Lives*, „Journal of Family Psychology” 2012, nr 26 (4), s. 617–627.
- Erikson E.H., *Tożsamość a cykl życia*, przeł. M. Żywicki, Poznań 2004.
- Gałkowska A., Gałkowski S., *Dwie autentyczności*, [w:] *Dalej w tę samą stronę: księga jubileuszowa dedykowana profesor Marii Braun-Gałkowskiej*, red. I. Ulfik-Jaworska, A. Gała, Lublin 2012, s. 341–362.
- Hreciński P., Uchnast Z., *Typy charakteru a obraz siebie*, „Roczniki Psychologiczne” 2012, nr 15 (4), s. 95–115.
- Kernis M.H., Goldman B.M., *A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research*, [w:] *Advances in experimental social psychology*, Vol. 38, red. M.P. Zanna, Cambridge 2006, s. 283–357.
- Lenton A.P., Bruder M., Slabu L., Sedikides C., *How does “being real” feel? The experience of state authenticity*, „Journal of Personality” 2013, nr 81, s. 276–279.
- Lenton A.P., Slabu L., Bruder M., Sedikides C., *Identifying differences in the experience of (in)authenticity: a latent class analysis approach*, „Frontiers in psychology” 2014, nr 5, s. 1–9.
- Mirecki R.M., Chou J.L., Elliott M., Schneider C.M., *What factors influence marital satisfaction? Differences between first and second marriages*, „Journal of Divorce & Remarriage” 2013, nr 54 (1), s. 78–93.
- Rzechowska E., *On the nature of qualitative research in process transformations: the changing man in the changing world*, [w:] *Integrated Science: Science without borders. Vol. 1*, red. N. Rezaei, Cham 2021, s. 59–77.
- Rzechowska E., Krawiec B., *Młodzi dorośli: ścieżki życia w kontekście przemian*, 2016 (materiał niepublikowany).
- Rzechowska E., Krawiec B., *Młodzi dorośli w sytuacjach subiektywnie trudnych. Jakościowe badanie sposobów konfrontacji z problemami w środowisku pracy* (w druku).
- Rzechowska E., Szymańska A., *Wykorzystanie strategii Rekonstrukcji Transformacji Procesu do budowy skali psychologicznej*, [w:] *Diagnozowanie – wyzwania i konteksty*, red. W.J. Paluchowski, Toruń 2017, s. 31–58.
- Quinlan J.R., *C4.5: Programs for Machine Learning*. Burlington 1993.
- Zadeh A.N., Tabrizi A.M., *Study of predicting marriage satisfaction based on emotional intelligence, spiritual intelligence and self-efficiency*, „Asian Journal of Medical and Pharmaceutical Researches” 2014, nr 4 (4), s. 160–166.